

POZNÁMKY K ŠVANTNEROVÝM LITERÁRNÝM VLASTNÝM MENÁM

Pavol Odaloš

Zuna vyrástla medzi vrchmi. Poznala ich silu i l'úbosť, preto sa s nimi už dávno zasnúbila. ... Hole si ju vychovali, nuž si ju i vzali, lebo aj ony majú svoje nevesty.

(Švantner, 1979, s. 413)

1.1. Výskum literárnych vlastných mien (literároným) má v slovenskej a českej onomastike 50-ročnú tradíciu. Literáronymá skúmajú slovenskí a českí lingvisti a literárni vedci, prvá slovenská práca o literáronymách je z roku 1960 (Buffa, 1960), ďalšie práce sa nachádzajú v rôznych prehľadoch (napr. Odaloš, 2003a). Okrem výskumov konkrétnych literároným sa skúmajú aj prístupy k výskumu literárnych oným, napr. Ž. Procházková (2009) rozlišuje formálno-štatistický, etymologický, komunikačný, funkčný, konfrontačný a ontogenetický prístup k výskumu literároným.

1.2. Prístupy súvisia so spektrom jazykovedných metodológií, ktoré sa vyskytovali v histórii alebo sa vyskytujú v súčasnosti jazykovedy. Etymologický výskumný prístup si všima význam apelatívnych zložiek / apelatívneho základu literáronyma vo vzťahu ku konaniu či charakteru postavy. Nadmerný dôraz na uvedený vzťah vedie k etymologizovaniu ako k násilnému hľadaniu súvislostí medzi autorovým zámerom a literárnymi vlastnými menami. V etymologickom výskumnom prístupe možno vidieť prvky historicko-porovnávacej metódy. Prístup formálno-štatistický a funkčný obsahuje prvky systémovo-lingvistickej metodológie. Formálno-štatistický prístup dôrazom na fonologickú, morfológickú či slovotvornú formu zvyrazňuje formu bilaterálneho znaku. Funkčný prístup s ohľadom na funkcie propria v texte zdôrazňuje viac obsahovú stránku bilaterálneho znaku, pretože funkcie sa realizujú prostredníctvom designácie a sémantických príznakov propria. Prvky disciplín komunikačno-pragmatického obratu obsahujú komunikačný prístup záujmom o sociolingvistické, psycholingvistické a komunikačné stránky fungovania literáronyma na ploche literárneho diela. Uvedené prístupy sa prikláňali viac k lingvistickým pohľadom, ďalšie zohľadňujú aj literárnovedné prístupy, napr. ontogenetický prístup výberom mena počas procesu písania literárneho diela na základe autorových poznámok či konfrontačný prístup, ktorý sleduje pri tvorbe a analýze diela reálne predobrazy s literárnymi postavami.

Nami uplatňovaný výskumný prístup odvodzujeme z týchto téz: 1. motivácia literároným je determinovaná spoločnosťou, resp. vývojom spoločnosti, 2. literáronymá

literárneho diela vytvárajú vnútorne hierarchizovaný a štrukturovaný systém, 3. literárny ako jazykové znaky plnia rôzne funkcie pri fungovaní v rámci systému literárneho diela. Prvá téza má sociolingvistické kvality dôrazom na súvislosti literatúry so spoločnosťou. Druhá téza zdôrazňuje systémový charakter subsystémov literárneho diela. Tretia téza zvyrazňuje funkcie literárny ako znakov v systéme literárneho diela. Terminologicky sme uvedené smerovanie nášho výskumného prístupu ukotvili v rámci termínov status literárny, typ literárny, spôsob tvorenia literárny, funkcie literárny, mikropole literárny, nominačný systém literárny (makropole literárny), typy nominačných systémov literárny, centrum a periféria literárnyckého systému. Uvedený sociolingvistický, systémový a funkčný prístup na základe predložených téz má zdôrazniť komplexnosť prístupu k literárny, ktoré fungujú na ploche literárneho diela. Predstavený výskumný prístup sme overovali na prozaických a lyrických prácach slovenskej literatúry komplexne, ale tiež na jednotlivých dielach slovenských spisovateľov L. Balleka, M. Kukučina, P. Kondáča a M. E. Matkina (Odaloš 2003, 2005, 2006, 2007, 2009, 2010).

2.1. Cieľom našej práce je zamerať sa na ďalšie dielo slovenskej literatúry, ktorým je novela F. Švantnera *Nevesta hôľ*, predstaviť fungovanie literárny na ploche uvedenej prózy a naznačiť charakteristiky naturistických literárny práve na pozadí uvedeného románu, ktorý je považovaný za vrchol naturizmu v slovenskej literatúre, pretože mapuje prejavy ducha či duše prírody, človeka ako súčasť prírody a vnútorný svet citov a vášní človeka. Názov románu ako literárny signalizuje iné pomenovanie *Zuny*, literárny *Nevesta hôľ* je typickým naturistickým literárny, pretože človeka predstavuje ako súčasť prírody. Prozaické dielo F. Švantera analyzovali literárnovedne J. Števček (1962), J. Kuzmíková (2000) a onymicky L. Muráriková (2011).

Aplikovaním predstaveného trojtézia na román *Nevesta hôľ* sledujeme nasledujúce čiastkové ciele. Sociolingvistickou (socioonomastickou) tézou o determinácii oným spoločnosťou na príbehu z čias 2. svetovej vojny o živote ľudí v prírode a s prírodou vyprofilovať typické naturistické literárny. Systémovou tézou rozčleniť systém literárny na vertikálnej a horizontálnej osi, resp. na centrum a perifériu pri umiestnení literárny na uvedených osiach. Funkčnou tézou predstaviť funkcie literárny ako prejavy ich existencie, ako účely určenia literárny realizujúce sa vo vzťahu k statusu literárny a vo vzťahu k ostatným literárny.

2.2. Nominačný systém literárny románu *Nevesta hôľ* vytvárajú všetky literárny, umiestnené v centrálnej a v periférnej podobe na vertikálnej a horizontálnej osi,

ktoré plnia jednu alebo viaceré funkcie na ploche literárneho diela. Nominačný systém potom vytvára funkčne štruktúrovaný systém literáronym.

2.3. Vertikálna os nominačného systému mapuje časové kvality prepojené s literáronymami osôb. Čas sa meria prostredníctvom liturgického roka, jednotlivé časové body sú signalizované prostredníctvom predložiek pred, do, na a po: pred Dzurom (s. 230), pred Jánom (s. 238, s. 248), na Mitra (s. 257), na Jána (s. 275), po Jáne (s. 297), na Jakuba (s. 345), na Annu (s. 345), sviatok sv. Vavrinca (s. 381), na sv. Vavrinca (s. 382), do Mitra (s. 393), na Bartolomeja (s. 390, s. 393), na Anjel Pána (s. 397).

Zreteľné prepojenie osôb signalizujú literáronymá *Zuna*, *Tavo*, *Weinhold* a s nimi súvisiace literáronymá *Pálenice*, *Baba*, *V Hrochotskej doline*, *Pohánske*. Prepojenie tematicky súvisí so záujmom *Tava* a *Weinholda* o *Zunu*. Zámerom obidvoch bolo oženiť sa so *Zunou*. Onymické prepojenie vyplýva zo skutočnosti, že uvedená trojica literáronym predstavuje jednu časť centra vertikálnej osi. Literáronymá plnia identifikačno-diferenciačnú a literárnu funkciu. Identifikačno-diferenciačná ako systémová funkcia sa naplňa textovou národnoreprezentačnou funkciou v slovenčine pri literáronymách *Zuna*, *Tavo*, *Pálenice*, *Baba*, *V Hrochotskej doline*, *Pohánske*, resp. v nemčine pri literáronyme *Weinhold*. Literárna funkcia ako systémová sa sprievraňuje textovou charakterizačnou funkciou naturistických literáronym. Naturistické literáronymá komplexne skenujú prírodno-spoločenské reality. Horehronská príroda, v ktorej písal F. Švantner svoje príbehy, predstavuje konglomerát vrchov, hôr, strání, úbočí, dolín, polianok, pasienkov, lúk, príp. polí, v ktorých si našiel svoje miesto človek aj s domácimi zvieratami. Naturistické literáronymá preto pomenúvajú nielen ľudí a zvieratá, ale aj miesta prírody a body spoločnosti.

Medzi prejavy prírody ako prírodné sily zaraďujeme prírodné živly vodu, oheň, zem a vzduch. Najmä *Zuna* a *Tavo* sú spojení so živlami, resp. mnohokrát sa aj chovajú ako živly, nespútane, neriadene, až nekontrolovane.

2.4. Literárnymom *Zuna* je typickým naturistickým literárnymom signalizujúcim symbiózu človeka s prírodou, pretože je determinované slovesom *zunieť* s významom jasne znieť, zvučať, zaznievať (Krátky slovník slovenského jazyka, ďalej KSSJ, 2003, s. 968). Svojím nedokonavým charakterom vyjadruje reálne neukončené vydávanie zvuku i metaforicky chápané zunením ako životné pôsobenie v zmysle vplyvania na iné osoby s ich následnými reakciami.

Zuna reálne vydávala zvuk nielen hovorením, ale aj hrou na malú strunku.

Vložila opatrne strunku medzi zuby a začala hrať. Dlaňami oboch rúk zvuky pri ústach pridržovala a preciedzala svojvoľne pomedzi prsty. Tenučký hlások sa v povetrí chvel, hoci vetra nebolo, akoby niekto prebral umnými prstami na dlhých oceľových strunách alebo vyklepával na strieborných zvončekoch.

(Švantner, 1979, s. 251)

Meno *Zuny* súviselo so zvukom (aj zvuky vydávala), zvuk sa prijíma zmyslom – sluchom a šíri sa prostredníctvom prírodného živlu – vzduchu. Živlom *Zuny* bol preto vzduch. Bezpečne sa však cítila na zemi aj vo vode.

Zem ako prírodný živel poskytoval *Zune* priestor na naplnenie denných aktivít a súčasne aj produkoval v nej podnety na večerné hudobné vyspievanie denných dojmov.

Zuna sa nebála nijakého nebezpečenstva, lebo nepoznala strach. Bola odvážna. Lahko a bez jediného závratu, ako divá mačka, zliezala všetky strminy, temer holé stráne. Ako lasica sa preťahovala tiesňavami a dierami, ako kamzík preskakovala priepasti. Nijaká prekážka ju nevedela zastaviť v ceste, ak si zaumienila niečo dosiahnuť. Bosá a prostovlasá predierala sa najväčšou chrapačou tmavých húštin a večer, keď si sadala niekde na poľanu a vkladala striebornú strunku do úst, aby vyspievala všetky dojmy, ktoré po grúňoch cez deň nazbierala...

(Švantner, 1979, s. 318 – 319)

Tretím spriazneným živlom *Zuny* bola voda.

Zuna ma sprvu nezbadala. Plávala pokojne. Ale keď som už v jej bezprostrednej blízkosti rozvlnil hladinu, znepokojila sa, a sotva ma vzhliadla, zmizla pod hladinou. Bezpochyby Zuna sa cítila aj pod vodou bezpečne. Bola vrtká a úskočná ako ryba.

(Švantner, 1979, s. 333)

Miestom života *Zuny* bol starý mlyn, propriálne nebol označený. Starý mlyn patril k obci Prietržiny. *Zuna* poznala všetky miesta prietržinského chotára, aj miesta pôsobenia a života všetkých jej potenciálnych partnerov. *Zuna* bola doma všade, no nepatrila nikde a nikomu, čo potvrdzuje aj literáronymická skutočnosť, že nevytvára onymické naturistické mikropole. *Zuna* žila v symbióze s prírodou, zvieratami, nie však s ľuďmi. Symbiotickosť sa zdôrazňovala aj literáronymom *Zuna*, pretože zunenie ako motivácia len minimálnym spôsobom ovplyvňuje prírodu a zvieratá, pretože skoro zaniká.

2.5. Literáronymum *Tavo* je typickým naturistickým literáronymom, ktoré signalizuje zásahy človeka do prírody, pretože súvisí so slovesom taviť s významom rozpúšťať pri vysokej teplote. *Tavo* bol uhliar, páčil drevené uhlie a jeho spriazneným prírodným živlom bol

oheň (nabral za plnú hrst' žeravých uhlíkov, pomädlil v dlaniach a vysypal rozmrvené na popol späť do ohniska [Švantner, 1979, s. 271]).

Celý deň sa krútil okolo ohňov, chodil po žeravých uhľoch, hltal horúci prach. Ešte tak uprostred januára, keď Veľký zvon má ľadový pancier a na Páleniciach mrazy štiepu storočné jedle, by to bolo na vydržanie, ale v lete, keď sa rozžeraví obloha, je to robota iba pre tých z pekla, lebo človek sa zahlce vlastným potom.

(Švantner, 1979, s. 342)

Vzťah s prírodou u *Tava* predpokladá koexistenciu aj s ďalšími prírodnými živlami, vzájomné tolerovanie súvisí so vzduchom (víchrom) a zemou (kosodrevinou).

...zdrapol ma za opasok, vyvliekol pred dvere, tam si ma prehodil cez plece, trielil so mnou rúbaniskom hore k holiam, pasujúc sa s víchrom, ktorý mu robil protiveň. ... Zaľahli sme potom medzi kosodrevinou, kde nás nemohli zasiahnuť stromy.

(Švantner, 1979, s. 287)

Literárnonymum *Tavo* plní aj vzťahovú onymickú funkciu ako textovú realizáciu systémovej temporálno-lokalizačnej funkcie v podobe *Tavko*. Uvedenou podobou vyjadruje rozprávač mierne škodoradostný vzťah k priateľovi *Tavovi*.

– Hu, zide sa ti, Tavko, trochu papriky do nosa, ha, ha! – smial som sa v duchu.

(Švantner, 1979, s. 287)

Tavova symbióza s prírodou mala iný charakter ako u *Zuny*. *Tavo* ovplyvňoval prírodu výraznejšie. Prejavuje sa aj prostredníctvom literárnoným. Tavenie a pálenie ako motivačné podnety literárnoným *Tavo* a *Pálenice* sú väčším zásahom do prírody ako u *Zuny*.

Komplexnosť naturistického onymického pomenúvania zabezpečuje prepájanie literárnych antroponým s literárnymi toponymami a literárnymi chrématonymami. *Tavo* býval v kolibe na *Páleniciach* pod *Babou* a spieval pesničku *V Hrochotskej doline*.

... pod Babou pálenice, kde uhliar robí pre gelbiansky hámor (Švantner, 1979, s. 228)
... Tavo, ryšavý uhliar, ktorý mal kolibu najvyššie pod Babou (Švantner, 1979, s. 239) *... býva celý rok na Páleniciach* (Švantner, 1979, s. 275). *Potom zaručal cez nos, aby v ňom nevrzgútalo, prevalil sa namáhavo s mnohými stonmi na chrbát a spustil nôtu: V Hrochotskej doline.* (Švantner, 1979, s. 273).

Literárnonymum *Pálenice* označuje miesto súvisiace s prídavným menom pálený s významom vyrobený pálením (Historický slovník slovenského jazyka, ďalej HSSJ III., 1994, s. 454; Slovník slovenských nárečí, ďalej SSN II., 2006, s. 705). Literárne ojknonymum *Pálenice* sú potom miesto, kde niečo (drevené uhlie) vzniká na základe pálenia.

Literáronymum *Baba* označuje vrch. Apelatívum *baba* má viacero významov, najčastejšie súvisí s rôznym označením ženy a jedla. Motivácia literárneho oronyma pravdepodobne metaforicky súvisí s významom *baba* ako rozložitá kopa zhrabaného sena (SSN I., 1994, s. 77), ktorý sa miestami používa v Liptove a na Orave, susediacimi s Horehroním. *Baba* na základe predstavenej úvahy potom označuje rozložitý vrch s pravidelným kopovitým vrcholom. Muzikonymum *V Hrochotskej doline*, *Tavova pieseň*, obsahuje prírodné špecifiká zakomponované do toponyma *Hrochotská dolina*.

Štvorica literárnym *Tavo – Pálenice – Baba – V Hrochotskej doline* tvorí onymické naturalistické mikropole, ktoré sa profiluje okolo literárneho oronyma *Tava*. Viaceré onymické mikropolia vytvárajú onymické makropole, ktoré stotožňujeme s onymickým nominačným systémom.

2.5. Literáronymum *Weinhold* pomenúvajúce prietržinského krčmára súvisí so slovami *der Wein* s významom víno (Nemecko-slovenský slovník, ďalej NSS, 1986, s. 888) a *hold* s významom knižne milý, ľúbezny, spanilý (NSS, 1986, s. 341), v slovenskom prostredí sa v priezvisku skôr spája substantívum víno so slovom *hold* s významom veľkolepý prejav úcty alebo pocty (Slovník cudzích slov, 1997, s. 357). *Weinhold* ako krčmár vzdával úctu vínu a všetkým veciam, ktoré prinášali peniaze. Aj o *Zunu* mal záujem preto, lebo predpokladal, že /jej otec/ mlynár vlastní starý (nefunkčný) mlyn a má úspory, ktoré dá *Zune* do vena.

Jeho otec vyznával Mojžiša a on podľa módy a najnovšieho kurzu Krista, lebo iba nedávno bol ušiel z mesta ukryť sa sem do závetria. K hosťom býval prívetivý a zdržanlivý ... ku mne prechovával väčšiu úctu, lebo ma pokladal za pána s pevným platom.

(Švantner, 1979, s. 240)

Literáronymum *Weinhold* plní aj asociačnú funkciu ako textovú realizáciu systémovej temporálno-lokalizačnej funkcie. Asociačnosť má metonymický charakter, keď sa prostredníctvom kladného vzťahu k vínu evokuje zamestnanie.

Inakosť až cudzosť v dedinskom prostredí *Prietržín* sa zdôraznila situovaním *Weinholdovej* krčmy na *Pohánske*, oproti erárnym senníkom. *Weinhold*, pôvodne izraelita/nekresťan, teraz kresťan, býval v časti obce v názve zdôrazňujúcom predkresťanskosť či nekresťanskosť.

2.6. Predstavené prepojenie osôb na vertikálnej osi v trojuholníku *Zuna, Tavo, Weinhold* naznačil záujem mužov o *Zunu*, *Tavo* s ňou absolvoval zasnuby a *Weinhold* pripravoval so *Zunou* svadbu. Propriálny literáronymický trojuholník dopĺňa druhá časť centra vertikálnej osi propriálno-nepropriálny trojuholník *Zuna, rozprávač/Libor, ten z Kotliska*. *Zuna* prepája obidve skupiny mužov, ktorých členovia boli v opozícii *Tavo –*

Weinhold, rozprávač/Libor – ten z Kotliska. Literárny má plniť identifikačno-diferenciačnú a literárnu funkciu. Identifikačno-diferenciačná ako systémová funkcia sa naplňuje textovou národnoreprezentačnou funkciou v slovenčine pri literárnych *Libor, Eguš, resp. Prietržiny, Lesná správa na Štiavničke, Kotlisko, Vlčia jama, Hlboký žľab, Veľký zvon*. Literárna funkcia ako systémová sa špecifikuje textovou charakterizačnou funkciou na základe charakteristiky naturistických literárnych (pozri 4.2).

2.7. Román *Nevesta hól'* je vyrozprávaný rozprávačom, je to rozprávanie v prvej osobe, rozprávač preto nie je pomenovaný vlastným menom. Jedenkrát ho možno stotožniť s chlapcom *Liborom*, ktorý bol priateľom malej *Zuny*. Stotožnenie vyplynulo z textu príbehu. Proprium *Libor* je české meno zo slovenského *Lubor* s významom ľúby, milý (Majtán – Považaj, 1985, s. 69). Medzi rozprávačom ako chlapcom a malou *Zunou* bola náklonnosť. *Zuna* povedala, že na neho počká 10 rokov, kým sa nevráti. Po návrate sa rozprávač so *Zunou* priatelil, no viac ako *Tavo* a *Weinhold* mu vadil tajomný tvor (človek/vlk). Vlka zastrelil, no tým nenávratne stratil *Zunu*.

Rozprávač/Libor je rodák z *Prietržín*. Narodil sa tam, vyrastal, potom odišiel do mesta. Do *Prietržín* sa vracia ako nový horár.

... preto začnem len tým požehnaným dňom, keď som rozjarený kráčal od starej budovy hlavnej pošty širokou ulicou nášho mesta s podlhovastým zeleným listom vo vrecku, ktorým mi oznamovala Lesná správa na Štiavničke, aby som hneď nastúpil miesto hájnika v *Prietržinách*.

(Švantner, 1979, s. 227)

Ojkonymum *Prietržiny* je typickým naturistickým onymom, ktoré je motivované substantívom *prietrž* s významom pretrhnutie sa niečoho, trhlina (KSSJ, 2003, s. 581), signalizujúcim ľudský zásah do prírody. Tiež inštitucionymum *Lesná správa na Štiavničke* naznačuje súvislosť s prírodou jednak v časti *lesná správa* na základe adjektíva, jednak v časti toponyma motiváciou apelatívom rastlinou *štiav* *Acedosa*, príp. minerálnou vodou prostredníctvom apelatíva *šťavica*.

Naturistické chápanie zooným ich priraduje bližšie k názvom osôb. Zvieratá sa chápu ako súčasť človeka v prírode, keď človeku nielen pomáhajú, ale aj preberajú ľudské mená, resp. mená signalizujú tak zreteľnú súvislosť s človekom. Kôň *rozprávača* (mladého horára/*Libora*) je pomenovaný ako *Eguš*.

... Iba chlpatý hucul, ktorý na mňa tu za drevenou priečkou hneď vedľa môjho ležoviska netrpezlivo čakal, aby ma na svojom širokom a pevnom chrbte čím skôr vyniesol do vrchov, odvrátil odo mňa toto nešťastie. Volal sa *Eguš*.

(Švantner, 1979, s. 238 – 239)

Motiváciou zoonyma *Eguš* je slovo ego vo filozofickom význame označenie seba samého, vlastná osoba, subjekt (Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, 2006, s. 863) rozšírené o príponu -uš. *Eguš* vyjadroval kladné stránky rozprávača. L. Muráriková (2011, s. 33) odvodzuje motiváciu literáronyma *Eguš* zo psychologického významu ego, ktoré vo Freudovej štruktúre osobnosti predstavuje vedomie človeka. Podobným stotožňujúcim spôsobom bola pomenovaná aj opica v poviedke F. Švantnera *Dve doby ako jej pán maliar Daňo Rostovič*, aj opica sa volala *Daňo Rostovič*.

Ktorý chodník vyberieme, Eguško? Spôsobne zafŕkal, zahral rebrami, oviol si chvostom horúce slabiny a pobral sa poslušne na dolinu a neskoršie obrátil priamo k holiam. Nikto mu to nešepkal. Išiel opatrne, lebo vedel, že mi chybí v zápätí cit a v kolenách sila a že by ma mohol niekde pod medzou alebo na zemiačnisku poľahky stratiť, keby vykročil rezkejšie.

(Švantner, 1979, s. 244 – 245)

Literáronymum *Eguš* plní aj vzťahovú funkciu v podobe *Eguško* ako textovú realizáciu temporálno-lokalizačnej funkcie. Rozprávač vyjadruje zdobenou formou náklonnosť k svojmu koňovi, na ktorého sa mohol vždy spoľahnúť.

Literáronymá *rozprávač/Libor – Eguš – Prietržiny – Lesná správa na Štiavničke* vytvárajú onymické naturalistické mikropole, ktoré sa profiluje okolo literáronyma *rozprávač/Libor*.

2.8. Tajomný tvor nemal propriálne označenie. Nie je jasné z textu príbehu, či je to človek alebo vlk, resp. rozprávkový vlkolak, raz človek, inokedy vlk. Tvor je apelatívne a apelatívno-propriálne označený rôznymi spôsobmi: *sluha pekiel* (s. 258), *vlčí muž z Kotliska* (s. 259), *ten z Kotliska* (s. 287, s. 413), *šialenec z Kotliska* (s. 319), *sluha pekiel z Kotliska* (s. 321), *tajomný obyvateľ Kotliska* (s. 342), *vlkolak z Kotliska* (s. 349), *ten prekliaty z Kotliska* (s. 354). Pomenovania *sluha pekiel* a *vlčí muž* sa kontextovo viažu s človekom, ostatné pomenovania, hoci majú podobu mužského životného rodu *ten*, *šialenec*, *sluha*, *obyvateľ*, *ten prekliaty*, sa kontextovo neviažu ani s človekom, ani so zvierat'om, pomenovanie *vlkolak z Kotliska* naznačuje stotožnenie raz s človekom, raz s vlkom.

Tajomného tvora budeme pomenúvať nociónálnym spojením *ten z Kotliska*. *Ten z Kotliska* ako pomenovanie je z lingvistického hľadiska apelatívno-propriálny komplex, ktorý tu uvádzame, pretože súčasťou hybridného pomenovania je aj literáronymum *Kotlisko*, ktoré pomáha utvárať špecifické neonymicko-onymické pomenovanie. *Ten z Kotliska* sa primárne situoval do miesta, ktoré sa nazývalo *Kotlisko*.

Pri spiatočnej ceste som sa zastavil i pri Kotlisku. ... Spod nôh vymrvili sa mi skaly a kotúľali sa opreteký strminou... Koľko metrov je asi hlboká táto diera do zeme? Ach, to ešte nikto nezmeral. Vracia, že koľko hore na sedielko Veľkého zvona, toľko aj dolu, ale potom sa vraj začína vlastná priepasť, ktorá siaha až na dno morské. ... Naozaj to bol hrob, vyдыхujúci do nebies hrôzu pekiel, prekliate miesto, koniec života a začiatok smrti, pomsta boha a výsmech Lucifera. ... otvorená rana zeme.

(Švantner, 1979, s. 260 – 261)

Ludová etymológia spájala *Kotlisko* s varieváním všetkých dažďov (s. 256), pretože odtiaľ vychádzali drobné a riedke chuchvalce bielej hmly ako para z hrnca. Z uvedeného dôvodu môžeme priradiť toponymu *Kotlisko* aj textovú etymologickú funkciu ako výsledok napĺňania systémovej temporálno-lokalizačnej funkcie. Pravdepodobnejšia je motivácia slovom *kotol* s významom vec/priehlbina podobná kotlu (KSSJ, 2003, s. 270), resp. jeho augmentatívnu podobou *kotlisko* s významom hlboká priehlbina podobná kotlu. *Ten z Kotliska* sa však spájaj aj s miestom *Vlčie jamy*. Motivácia literáronyma *Vlčie jamy* súvisí v podobnosti s preliačinou (s. 320) v časti literáronymického spojenia *jamy* a s výskytom vlkov v tejto lokalite v časti literáronymického spojenia *vlčie*. Súčasťou *Vlčích jám* bol aj *Hlboký žľab* ako miesto zostupu do lokality *Vlčích jám*.

S *Kotliskom* sa spájaj *Veľký zvon* na základe antinómie hľbočina, priepasť – najvyšší vrch lokality, výšina.

Po pravej strane dvíhal sa Veľký zvon. ... Trónil vysoko v jasavej žiari slnca nad horami, hrebeňmi a končiarmi ako pápež nad pobožnými veriacimi, nad kňazmi, biskupmi, kardinálmi. Hľadieval dole blahosklonne, vo dne zaliaty slávou otvorených nebies, v noci ovenčený ligotom hviezd. Zavše zhovievaný a láskavý, lebo zosiela na doliny vetry, aby roztrhali hmly a udržali pohodu na poliach, zavše prísny a neúprosný, lebo rozháňa a zabíja pastierom statok besnými búrkami.

(Švantner, 1979, s. 255 – 256)

Literáronymum *Veľký zvon* možno spojiť aj s etymologickou funkciou ako textovou realizáciou systémovej temporálno-lokalizačnej funkcie, pretože obyvatelia lokality odvodzovali jeho význam z tradovanej myšlienky o tom, že *Veľký zvon* aj niekedy zvoní, ale počuje ho vraj iba ten, čo už stojí na ceste do večnosti (s. 256). Pravdepodobnejšou motiváciou je skôr jeho dominantné postavenie v lokalite: veľký v zmysle jeho mohutnosti oproti ostatným horstvám, zvon v zmysle jeho výšky oproti ostatným horám, podobne ako upevnenie zvona na kostolnej veži oproti zemi.

Naturistické literáronymá *Kotlisko*, *Vlčie jamy*, *Hlboký žľab* a *Veľký zvon* pomenúvajú špecifickým spôsobom jednu formu prejavov/existencie prírody, ktorými sú jedinečné prírodné miesta pomenované na základe tvarov miest.

Literáronymá *ten z Kotliska* – *Kotlisko* – *Vlčie jamy* – *Hlboký žľab* – *Veľký zvon* vytvárajú onymické naturistické mikropole, ktoré sa profiluje okolo pomenovania *ten z Kotliska*.

2.9. Dva predstavené trojuholníky *Zuna*, *Tavo*, *Weinhold*, resp. *Zuna*, *rozprávač/Libor*, *ten z Kotliska* prepojíme do štvorca. Vrcholy štvorca tvoria mužské postavy a stred štvorca *Zuna*. Centrum vertikálnej osi je potom štruktúrované na epicentrum (*Zuna*) a centrum (*Tavo*, *Weinhold*, *rozprávač/Libor*, *ten z Kotliska*).

3.1. Periféria vertikálnej osi onymického systému príbehovej časti je onymicky prázdna, oproti početnému a štruktúrovanému onymickému centru v príbehovej časti nestoja onymá, čiastočne ich nahrádzajú apelatíva *známy horár*, *radca*, *ten s kľavou rukou/ ten s pošnutou rukou*, *bača*, *ten, čo šiel zdola*. Propriá sa nachádzajú v periférii vertikálnej časti onymického systému v nepríbehovej, úvahovej časti, najmä v pásme rozprávača (*Mojžiš*, *Kristus*, *sv. Alojz*, *Parom*, *Kain*, *Abrahám*, *Ráchel*, *Rút*) a v pásme postáv v rámci pásma postavy *Tava* (*Bimbo*, *Nemec*, *Rus*, *Rakúšan*, *bohatier Čurila*, *sv. Michal*, *sv. Gabriel*, *sv. Rafael*). Literáronymá tu plnia len systémovú identifikačno-diferenciačnú funkciu napĺňanú textovou národnoreprezentátnou funkciou v slovenčine.

Ďalším znakom naturistických literárónym je snaha o zachytenie ducha prírody.

Tavo nedbal (na horúčavu, doplnil P. O.). *Ako som sa tak díval naň, rozkročeného nad ohniskom, so strapatými vlasmi, zdalo sa mi, že to sám mocný Parom predom mnou vo svojej vyhni rozpaľuje blesky.*

(Švantner, 1979, s. 267)

Do Tava v tú chvíľu vchádzal zaiste Parom. Mohol som sa presvedčiť na vlastné oči, ako tento pohanský boh znetvoroval svojim ukrutným hnevom ľudskú podobu, keď voľakedy schádzal zo svojej nadoblačnej ríše na zem a vteľoval sa do svojho kňaza, aby robil poriadok medzi našimi rozvadenými pradedami.

(Švantner, 1979, s. 346)

Potom prišiel on s búrkami. Voľajako naraz. Zjavil sa on a prišli búrky. Jedno s druhým súviselo, ako súvisí príčina s následkom. Len neviem, akým poriadkom. Či on spôsobil búrky, a či búrky priniesli jeho.

(Švantner, 1979, s. 374)

Duch prírody je v románe prostredníctvom *Tava* stotožňovaný s *Paromom* čiže s *Perúnom*, bohom hromu a blesku, ktorý bol niekedy považovaný za hlavného staroslovanského boha.

4.1. Horizontálna os onymického systému románu F. Švantera *Nevesta hôľ* je tvorená geonymami a chrématonymami, pretože mapuje miesta literárneho deja, príp. aj chrématonymické prejavy spoločnosti. Dominujú názvy miesta, ojkonymá a anojkonymá. V románe sa nachádzajú dve chrématonymá: literárne inštitucionymum *Lesná správa na Štiavničke* a literárne muzikonymum *V Hrochotskej doline*.

Centrum horizontálnej osi tvoria toponymá a chrématonymá, ktoré sa viažu na dominanty vertikálnej osi *Zunu*, *Tava*, *Weinholda*, *rozprávača/Libora*, *toho z Kotliska*. Každé z uvedených literárnych viaže k sebe literárne toponymum, resp. aj literárne chrématonymum, príp. tiež apelatívne označenia miesta: *Zuna – mlyn*, *Tavo – Pálenice – Baba – V Hrochotskej doline*, *Weinhold – Pohánske*, *rozprávač/Libor – Prietržiny – Lesná správa na Štiavničke*, *ten z Kotliska – Kotlisko – Hlboký žľab – Veľký zvon*. Perifériu horizontálnej osi vytvárajú ostatné toponymá, ktoré sa priamo neviažu na literárny onymický osoby, napr. *Prielom*, *Hlboká*, *Mláky*, *Kopanice*, *Lúky*.

4.2. Všetky literárne toponymá a literárne chrématonymá plnia systémovú identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom textovej národnoreprezentačnej funkcie v slovenčine, niektoré literárne toponymá a chrématonymá naplňajú aj systémovú literárnu funkciu prostredníctvom textovej charakterizačnej funkcie. Sú to typické naturistické literárny onymá, ktoré pomenúvajú špecifické prejavy prírody: tvarové vlastnosti prírodných miest (*Kotlisko*, *Veľký zvon*, *Hlboká*, *Mláky*, *Baba*, *Hlboký žľab*, *Vlčie jamy*), miesta ako výsledky činnosti človeka v prírode (*Pálenice*, *Prielom*, *Prietržiny*, *Kopanice*, *Lúky*), onymická naturistickosť sa vtláča aj do chrématónym (*Lesná správa na Štiavničke*, miesto situovania súvisí s apelatívami *štiav*, resp. *šľavica*; *V Hrochotskej doline*, názov piesne súvisí s toponymom *Hrochotská dolina*).

Záver

Nominačný systém literárny románu F. Švantera *Nevesta hôľ* produkuje onymá sústredené na vertikálnej a horizontálnej osi v centrálnej a periférnej pozícii. Centrum vertikálnej osi je štruktúrované tak, že sa skladá z epicentra a centra. Periféria vertikálnej osi v príbehovej časti je onymicky prázdna, literárny onymá sa nachádzajú v periférii vertikálnej osi v nepríbehovej, úvahovej časti. Centrum horizontálnej osi tvoria literárne geonymá a chrématonymá, ktoré sa viažu na osoby v centrálnej pozícii vertikálnej osi, ostatné

toponymá vytvárajú perifériu horizontálnej osi. Literárnyomá v centrálnych pozíciách plnia dve, ojedinele tri funkcie, periférne literárnyomá majú jednu, ojedinele dve funkcie.

Literárnyomá románu *Nevesta hôľ* vytvárajú funkčne štruktúrovaný systém literárnych mien. Všetky literárnyomá plnia systémovú identifikačno-diferenciačnú funkciu napĺňanú textovo ako národnoreprezentačná funkcia v slovenčine a v nemčine. Zreteľná je systémová literárna funkcia špecifikovaná textovo ako charakterizačná funkcia. Naturistické literárnyomá sú charakterizované komplexným onymickým pomenúvaním reality, pretože pomenúvajú ľudí, zvieratá, miesta prírody a body spoločnosti. Naturistické literárnyomá pomenúvajú ducha prírody (Tavo ako Parom), ľudí v symbióze s prírodou (Zuna), ľudí zasahujúcich do prírody (Tavo), zoonymá ako súčasť človeka v prírode (Eguš), tvarové vlastnosti prírodných miest (Kotlisko a iné), miesta ako výsledky činnosti človeka v prírode (Pálenice a iné), chrématonymické body spoločnosti naturisticky determinované (Lesná správa na Štiavničke a iné). Niektoré literárnyomá plnia aj systémovú temporálno-lokalizačnú funkciu, ktorá sa textovo realizuje vo vzťahovej (Eguško a iné) a etymologickej (Kotlisko a iné) funkcii. Literárnyomá románu *Nevesta hôľ* predstavujú príklad vedomého a premysleného prístupu spisovateľa k výberu literárnych vlastných mien.

Literatúra

- BUFFA, F.: K charakteristike vlastných mien v Kukučínových drobných prózach. In: *Jazykovedné štúdie V. K jazyku a dielu Martina Kukučina*. Bratislava, 1960, s. 29 – 39.
- Historický slovník slovenského jazyka*. d. III. O. P. Bratislava: VEDA 1994.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: VEDA 2003.
- KUZMÍKOVÁ, J.: *František Švantner: V zákulisí naturizmu*. Bratislava: VEDA 2000.
- MURÁRIKOVÁ, L.: *Literárnyomá v tvorbe Františka Švantnera*. Bakalárska práca. Banská Bystrica: FHV Univerzita Mateja Bela 2011.
- Nemecko-slovenský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986.
- ODALOŠ, P.: Vlastné mená v šlabikári a čítankách 1. – 4. ročníka In: *Onomastika a škola*. Slavistika. Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae XXVII. 1992/3, s. 25 – 34.
- ODALOŠ, P.: Literárnyomá v Ballekovej próze 60. rokov. In: Zborník z vedeckej konferencie *Literárne tradície B. Bystrice 60. roky 20. storočia*. Ed. P. Odaloš – J. Lomenčík. Banská Bystrica: PF Univerzita Mateja Bela 2003a, s. 43 – 57.

- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekovej próze Biely vrabec. In: *Vlastné meno v komunikácii*. Zost. P. Žigo a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – FF Univerzita Komenského 2003b, s. 307 – 314.
- ODALOŠ, P.: Ballekova onymia. In: *Literárne dielo Ladislava Balleka*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2003c, s. 78 – 87.
- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekovom Denníku lekárnik Eugena Filadelfiho. In: *Západoslovenské jazyky v 21. storočí*. 2. Eds. J. Svobodová – D. Svobodová – E. Höflerová. Ostrava: PF Ostravská univerzita 2005, s. 103 – 110.
- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekovom Pomocníkovi. In: *Literárne tradície Banskej Bystrice II. (70. roky 20. storočia)*. Regionálna kultúra v školskej praxi z aspektu literárnovedného a literárnodidaktického, lingvistického a lingvodidaktického, so zameraním na slovesnú tvorbu druhej polovice 20. storočia autorov žijúcich v regióne B. Bystrice. Banská Bystrica: PF Univerzita Mateja Bela 2006a, s. 38 – 45.
- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekovom Lesnom divadle. In: *Acta onomastica*. Praha, XLVII, 2006b, s. 358 – 365.
- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekovom palánskeho obdobia. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zost. M. Považuj a P. Žigo. Bratislava: Veda, 2007a, s. 252 – 258.
- ODALOŠ, P.: Literárny onym v Ballekových reflexiách. Letiace roky. In: *Nowe nazwy własne, nowe tendencje badawcze*. Red. A. Ciešlikowa – B. Czopek-Kopciuch. K. Skowronek. Kraków: Pandit 2007b, s. 611 – 616.
- ODALOŠ, P.: Ballekova publicistika versus vlastné meno. In: *Co všechno slovo znamená*. Red. D. Moldanová – M. Balowski. Ústí nad Labem: PF Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2007b, s. 251 – 256.
- ODALOŠ, P.: Literárne vlastné mená v prozaickom diele Pavla Kondača. In: *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Red. A. Uhrinová – A. J. Tóth. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008a, s. 297 – 302.
- ODALOŠ, P.: Status, funkcie a systémy literárnych vlastných mien. In: *Onomastika a škola 8*. Hradec Králové: Gaudeamus 2008b, s. 29 – 36.
- ODALOŠ, P.: Ballekove lesné literárny onym. In: *Literárne tradície Banskej Bystrice (80. roky 20. storočia)*. Zost. J. Lomenčík. Banská Bystrica: FHV Univerzita Mateja Bela, Štátna vedecká knižnica, Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, Spolok slovenských spisovateľov 2009d, s. 91 – 96.
- ODALOŠ, P.: Spoločenská determinácia literárny onym v slovenskom literárnom vývine. In: *Studia Slovakistika 9. Onomastika. Antroponomastika*. Užhorod 2009a s. 303 – 310.

- ODALOŠ, P.: Literárónymá v diele Maxima E. Matkina Polnočný denník. In: *Ty, já a oni v jazyce a v literatuře*. 1. díl . Část jazykovědná. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelistu Purkyně 2009b, s. 293 – 296.
- ODALOŠ, P.: Literárónymá v Ballekovom Čudnom spáčovi zo Slovenského raja. In: *Języki zachodniosłowiańskie w XXI wieku. Współczesne języki słowiańskie*. 3. Eds.: O. Wolińska – M. Szymczak-Rozlach. Katowice – Banská Bystrica – Ostrava: Uniwersytet Śląski, Univerzita Mateja Bela, Ostravská univerzita 2009c, s. 163 – 174.
- ODALOŠ, P.: Literárónymá v Ballekových reflexiách *Zlatý stôl*. In: *Lexika slovenskej onymie*. Zost. J. Hladký – I. Valentová. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity a Veda 2010a, s. 392 – 398.
- ODALOŠ, P.: Literárónymá v próze Maxima E. Matkina *Láska je chyba v programe*. *Onomastyka II. Nazwy własne a społeczeństwo*. Łask 2010b, s. 511 – 518.
- PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Problémy metodologie literární onomastiky. In: *Varia XVII*. Prešov 2009, s. 142 – 144.
- Slovník cudzích slov*. Bratislava: Media trade 1977.
- Slovník slovenských nářečí*. I. – K. Bratislava: VEDA 1994..
- Slovník slovenských nářečí*. II. L – P. Bratislava: VEDA 2006.
- Slovník súčasného slovenského jazyka*. A – G. Red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: VEDA 2006.
- ŠTEVČEK, J.: *Baladická tvorba Františka Švantnera*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1962.
- ŠVANTNER, F.: *Novely*. I. Bratislava: Tatran 1979.

Comments on Švantner's literaronyms

We introduce functioning of literaronyms in the article Observations to Švantner's literary proper nouns. We establish a characteristic of naturalistic / genuine literaronyms in František Švantner's novel *Ridges' bride*.

Dr. h. c. Prof. PaedDr. Pavol Odaloš, CSc.

Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko
e-mail: Pavol.Odalos@umb.sk